

KİTAP DEĞERLENDİRME

Ethem Erkoç, BEŞİKTAŞ MUHAFIZI YEDİSEKİZ HASAN PAŞA VE BİR DEVRİN HİKAYESİ, Pegasus Basımevi, Çorum, 2004.

Tarih terimi, hem yaşanmış geçmiş; yani mazideki bireysel ve toplumsal olaylar topluluğunu adlandırmak; hem de bu geçmiş konu edinen (tarih) bilimi isimlendirmek için kullanılır. Bu anlamıyla tarih, geçmişin delillere, belgelere dayanarak araştırılması ve oluşturulmasıdır. Tarihin nesnesi, bu durumda, insanların geçmişte yaptıkları eylemler ve bunları anlatan belgeler; tarihçi ise bu belge ve delillere dayanarak inceleme yapan ve günümüze aktaran kişidir.

Tarihi bir bütün olarak belgelere dayanarak eleştirel bir şekilde inceleme ve sunmada biyografiler çok önemlidir. Belirli bir zaman ve mekânda yetişmiş ve zamanında kayda değer işler yapmış şahsiyetleri, tarihin nesnesi olarak inceleyen yerel tarih araştırmacısı Ethem Erkoç'un *Beşiktaş Muhafızı Yedisekiz Hasan Paşa* adlı eseri bu bağlamda düşünüldüğü zaman çok önemli bir çalışmadır.

Çorum'da yetişmiş ve tekrar buraya dönerek Türkiye'ye ve milletine hizmet edinmesi şeref edinen bir akademisyen olarak, benim için de, tarihte önemli görevler yerine getirmiş, Hasan Paşa'nın gene Çorumlu bir araştırmacı tarafından incelenmesinin tanımını yapmak, tarihi bir bütün olarak aydınlatmada parçanın önemini gündeme getirmek açısından ayrıca önemlidir.

Tarihin öznesinin bir anlamda kahramanlar, üstelik bu kişinin yetiştiğiniz toprakların bir ürünü olduğunu görmek, insanın ayaklarını yere biraz daha güvenle basmasına neden oluyor. Halk arasında yaygın olan ve ünlü edebiyatçı Cahız'ın dillendirdiği bir kabullenme var: "İnsanoğlu ile memleketi arasında bir nesep bağının bulunmadığını, memleketlerin

en hayırlısının kişinin karnının doyduğu yer olduğunu her durumda iddia edilmektedir. Ethem Erkoç'un Hasan Paşa'ya dair eserini okuyunca, bu ifadenin aslında ne kadar basmakalıp olduğunu bir kez daha anladım; zira insanın yetişmesinde doğduğu, büyüdüğü mekânın, kültürünün çok önemli etkisi var ve nerede doysa doysun o kişi bunlarla şekillenmesinden kurtulamaz. Nitekim Hasan Paşa, uzun yıllar İstanbul'da yaşamış ve dört Padişah ile birlikte çalışmış olmasına rağmen memleketi Çorum'u hiç unutmamış, sürekli olarak sorunları ile uğraşmış, eğitim ve kültür hayatının geliştirilmesi için başkentte gerekli girişimleri yapmış, Çorumlunun sorunlarıyla sürekli olarak uğraşmış, çözümler üretmeye çalışmış bir kişidir.

Büyük boy, birinci hamur ve lüks bir kapağa sahip olan eser, giriş ve on üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Hasan Paşa'nın yaşadığı dönemin ana hatlarıyla tahlili yapılırken, görev yaptığı padişahlar ve özelliklerine değinilerek bir nevi sosyal tarihçilik yapılmıştır. İlk iki bölümde, Hasan Paşa'nın çocukluktan askerlik dönemine kadarki aşamalar ve başarıları anlatılarak, orduda bir erin gösterdiği başarılar ile müşir (general)liğe kadar yükselmesinin örneği sergilenmektedir. Mektepli-alaylı tasnifi çerçevesinde düşüncecek olursak, gerekli bireysel donanımına sahip bir kişinin disiplinli bir çalışmayla en üst mertebelere kadar yükselilebileceğini göstermesi açısından Hasan Paşa çok iyi bir örnektir.

Üçüncü bölümde V.Murat, dördüncü bölümde II Abdülhamit dönemlerindeki başarıları incelenmekte, beşinci bölümde onu tarihin önemli öznelerinden biri kılan ünlü Çırağan sarayı baskını ve Ali Suavi'yi öldürmesi anlatılmaktadır. Altı ve sekizinci bölümlerde bazı ince ayrıntılara girilerek, dönemin sosyal ve toplumsal tarihine Hasan Paşa merkezli olarak göz atılmaktadır. Dokuzuncu bölüm Çorum tarihi açısından önemlidir. Şehrimizin sancak haline getirilmesi, adıyla anılan saat kulesinin yapılması, kıymetli eserlerin merkezi olan kütüphanenin tesisinden bahsedilmektedir. On ve on ikinci bölümlerde Hasan Paşa'nın erlikten Mareşalliğe yükselişi, aile hayatı, çocukları ve ölümünden öncesi bir yılı ayrıntılarıyla resmedilmektedir. Son bölüm ise ünlü imzasından mülhem Hasan Paşa'nın ümmi (okur-yazar) olup olmadığı tezi tartışılmakta bunun geçersizliği kanıtlanmaktadır. Özellikle Hasan Paşa hakkında söylenenlerin tahlil edildiği bu bölüm, genel bir değerlendirme olması açısından ayrıca önem taşımaktadır.

Yazar Ethem Erkoç, kitabın adından da anlaşılacağı üzere, Hasan Paşa ekseninden olaylara baktığı, eserini biraz destansı ve mitolojik bir üslupla kaleme aldığı gözlemlenmektedir. Kişinin içinde yetiştiği şartlarla malul

olması gerçeği, o dönemin hikayesini yazarken, özellikle Ali Suavi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkındaki yargılarında gerekli objektifliği gösteremediği gibi bir izlenime kapıldım. Çünkü Önsöz'de günün şartlarına göre değerlendirmeyi, yargılama ve aklama yerine bilgileri aktarıyorum derken, V. Murat'ın ölümü, Ali Suavi'in karısının İngiliz olması ve padişahla ilişkisi, Mason locaları, yurtdışı bağlantıları, gerçek niyetinin (!) tespit edilmesi gibi ifadeler (s.72-77) bunu göstermektedir.

Hasan Paşa'yı meşhur eden Ali Suavi olayı olması, eserin Hasan Paşa yönünden ele alınması açısından düşünecek olursak, bu tür değerlendirmeler doğal karşılanabilir. Fakat aslında Tanzimat sürecinin ve meşrutiyeti temin ederek parlamenter sisteme geçiş çabasında olan Jön Türklerin ve özelde Ali Suavi'nin saltana/sisteme son vermeyi hedeflediklerini iddia etmek, tarihsel olarak aşırı yorum olarak da görülebilir. Çünkü Sayın Erkoç'un da belirttiği üzere, Ali Suavi olayında mesele saltanata son vermek değil, başka bir şahsı padişah yapmaktır. (s.73-75) Bu tutarlı bir davranış olarak görülmeyebilir; ama sistemin işleyişine karşı olmanın devlete karşı olmakla özdeşleştirilmesi ve saltana son vermek olarak değerlendirilmesi biraz zor. Üstelik haber alma teşkilatıyla neredeyse istibdat dönemi diye adlandırabilecek olan Abdülhamit, nasıl oluyor da, beş yüz deneyimsiz insanın ayaklanmasından haberdar olamıyor; üstelik Ali Suavi, eyleme geçeceklerini bir gün önceden gazetede şifreli bir şekilde ilan etmesine rağmen. Dolayısıyla amatörce yapılan bir baskının dönemin güçlü istihbaratı tarafından haber alınmaması, sorgucu ve güvenlik uzmanı, bölgenin korunmasından sorumlu Hasan Paşa'nın bile tesadüfen öğrenmesi; olaya iki sopayla müdahale etmesi pek makul görünmüyor. (s.75-86)

Osmanlı devleti bünyesinde ıslahat ve yenilik taraftarı olanların bir araya gelerek kurdukları Jön Türkler/Genç Osmanlılar Cemiyeti'nin sistemin işleyiş tarzına olan muhalefetini devlete karşı bir yapılanma olarak görüp, her padişahın takibine uğramasını doğal görmek, Hasan Paşa gibi bir güvenlik sorumlusu açısından makul olabilir; ama bir tarihçi olarak bu konuda tarafsız kalmak daha tutarlı olduğu kanaatindeyim. (s.135)

Abdülmeccid döneminde Kırım savaşında er olarak başladığı görev hayatına başlayan Hasan Paşa, Anapa savaşıyla çavuş ve teğmen rütbelerine yükseltilir. Yüzbaşı olarak Balıkesir Zaptiye Taburuna atanır. Abdülaziz döneminde alaybeyi (albay) olarak Beşiktaş Muhafızlığı görevine getirilir. Bu bölge, yönetim için çok önemlidir; zira Yıldız, Dolmabahçe, Çırağan ve Feriye sarayları buradadır. Padişah ve ailesinin buralarda oturuyor

olması, güvenlik sorunu ve Hasan Paşa'nın görevinin derecesini göstermesi açısından önemlidir.

Hasan Paşa'nın Abdülaziz döneminde başlayan güvenlik ve istihbarat sorumluluğunun Abdülhamit döneminde devam etmesi onun başarısının simgesidir. Erkoç'un kitabında bahsedilen bir olay, Hasan Paşa'nın görev ve bağlılık ile devlete bağlılığı özdeşleştirdiğini göstermesi açısından önemlidir. Abdülaziz'in bir ziyareti için yolda gerekli önlemleri alan Hasan Paşa, dönemin veliahdı olan Abdülhamid'in de bölgeden tesadüfen geçmesine bile izin vermemiş, gerekçe sorulduğunda "Ben veliaht falan tanımam, sadece Padişah bilirim" demiştir. Bir sonraki aday padişah olan veliahdı tanımamak, Erkoç'un da bahsettiği gibi biraz aşırı gitmek olarak değerlendirilebilir: Diğer bir ifadeyle, bu tutum; bir açıdan göreve sadakati gösterirken, bir başka açıdan devlet adamı olmakla görev adamı olmak arasındaki farkın gözden kaçması olarak görülebilir.(s.35-36)

Hasan Paşa, güvenlik görevinin gereği olarak her türlü toplumsal ve ekonomik sorunlarla ve suçlularla ilgileniyordu. Devletin yeni para politikasının sürdürülebilmesi için kalpazanları yakalaması, ülkenin ekonomisine olan katkı olarak değerlendirildi ve Beyoğlu mutasarrıflığı ve Mirliva (Tuğgeneral) unvanları verildi.

Çorum'un günümüzde il olmasını bir nevi Hasan Paşa'ya borçlu olduğunu Ethem Erkoç vasıtasıyla öğreniyoruz. Paşa, Çorum'un sancak yapılması için çok gayret göstermiş, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda bu sancağın il olmasına karar verilmiştir. O dönemde bulunduğu mevki gereği, Çorum'dan gelen talepleri önemli oranda karşılaması ya da karşılanması için gerekli bürokratik işlemleri takip etmesi Hasan Paşa'yı Çorum ve Çorumlular açısından biraz daha önemli kılıyor.

Başka projelerin hayata geçirilme ihtimali de varken, yoğun talep üzerine adıyla müsemma bir saat kulesini merkeze yaptırmıştır. İlimizin bir nevi simgesi olan bu saat kulesinin yanı sıra Hıdırlık camii de yeniden onun tarafından inşa edilmiştir.

Eğitim ve öğretim açısından çok önemli bir kütüphane yaptırmıştır.1896 yılında onun tarafından 170 kitapla kurulan kütüphane 1340 yılında yıkılmış; ama nüvesini bu kütüphanenin oluşturmuş olduğu günümüzdeki kütüphane halen birçok önemli esere ev sahipliği yapmaktadır. Çorum İdadi Lisesi açılması için vesile olmuş, akabinde ilkokul (İbtidaiyye) ve kızlar için Rüşdiye mektebi açılmıştır. Daha 1900'lü yıllarda kızların okutulması için okul açılması, eğitim ve öğretime verilen önemi göstermektedir.(s.167-183)

Her yıl masrafları tarafından karşılanmak üzere Çorum'dan yüz öğrencinin İstanbul'a gönderilmesini talep eden bir kişinin imzasını gerekçe göstererek ümmi olduğu iddiasını araştıran Erkoç, bunun doğru olmadığını belirtir. Hasan isminin Arapça yazılış şekillerini ve muhtemel imza örneklerini inceleyen yazar, Hasan Paşa'nın imzası ile ümmiliği arasındaki irtibatın ispat edilmekten uzak olduğu tespitini yapar.(S.227-229)

Çorum'un yetiştirdiği güzide araştırmacılardan olan Sayın Erkoç'un "*Beşiktaş Muhafızı Yedisekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikayesi*" adlı belgelere dayalı çalışması özeldir her Çorumlu'nun genelde tarihi ilgi alanı olarak seçen her araştırmacının okuması gereken bir kitaptır. Bu tür biyografi çalışmalarının çoğalması, düşünce tarihimizin bir bütün olarak okunmasını temin edeceği için ayrıca takdire şayandır. Bu açıdan gösterdiği gayret ve himmet için Ethem Erkoç'a bir Çorumlu olarak müteşekkirim.

Mevlüt Uyanık

Ülkü Önal, ARDANUÇ-AHISKA MASALLARI VE HALK HİKÂ-YELERİ, Ankara, 2004.

Ülkü Önal ismine ilk defa Kayseri'de yayınlanan Erciyes dergisinde rastladım. Artvin halk şairleri, manileri, atasözleri ve düğün gelenekleri üzerine derlemelerini yayımlıyordu. Apaydınlık bir hanım folklorcu. Bir öğretmen babanın kızı olan Ülkü Önal, halk kültürünün canlı olarak yaşadığı bir ortamda büyümüş. Kalbi halk kültürü için çarpıyor. Kütüphaneci olmakla beraber halk edebiyatı ve folklor ürünlerini derlemeye gönül vermiş ve o uğurda maddi ve manevi varlığını ortaya koymuş.

Folklor derlemelerinde bayan derleyicilere çok büyük ihtiyaç vardır. Çünkü folklor ürünlerinden masal, mani, ninni ve atasözlerinin yaratıcısı ve yaşatıcısı ninelerimiz ve annelerimizdir. Onlara en kolay ulaşabilenler ise hanım derleyicilerdir. Nitekim bu konuda Prof. Dr. Bilge Seyitoğlu, Prof.Dr. Umay Günay, Prof.Dr. Esmâ Şimşek, Doç. Dr. Muhsine Yavuz bayan akademisyenler olarak anonim halk edebiyatımıza önemli eserler kazandırmışlar ve kazandırmaya devam ediyorlar. Ülkü Önal da asıl işinin yanı sıra bir derleyici olarak önemli çalışmalar yapıyor. Artvin-Ardanuç yöresinden derlemiş olduğu ürünleri değerlendirmeye çalışıyor.

Ülkü Hanım yapmış olduğu derlemelerini üniversitedeki hocalara gönderiyor, götürüyor ve onlardan bilgi ve görüş almaya gayret ediyor.